ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

EVFEMIK MAQOLLAR BADIIYLIK VA MILLIYLIKNI KUCHAYTIRUVCHI VOSITA SIFATIDA

Turdimurodov Sirojiddin,
Termiz davlat universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Hozirgi zamon tilshunosligi ma'lum e'tiborini milliy madaniy va ma'naviy birliklarga qanday singdirish va uni keyingi avlodlarga yetkazish masalalariga qaratmoqda. Bu madaniyat tushunchasi til va jamiyat yaxslitligining o'ziga xos ifodasi sifatida tushunishga intilish ortganligi bilan belgilanmoqda. Bunda til milliy madaniyat, milliy mentalllikni talqin etish vositasi sifatida yuzaga chiqadi. Mamlakatimizda til va milliy ma'naviyat tushunchalarining uyg'unligi masalasi doimiy ilgari surilib kelinayotgan jiddiy masalalardan biridir.

Bugungi kunda o'zbek tilshunosligi til birliklarining lisoniy imkoniyatlarida mavjud madaniy xoslangan milliy fenomenga, ularning muloqot madaniy tizimida voqelanish xususiyatlariga alohida e'tibor qaratmoqda. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, til va madaniyat, ma'naviyat mushtarakligi o'z va o'zlashma qatlam birliklari, jonivor, o'simliklar, shaxs nomlari, barqaror birlik (maqol, matal, ibora)lar, tildagi metraforik va obrazli leksika, miflashgan madaniy-lisoniy birliklar, tilda aks etgan urf-odat, nutqiy axloq va odob kabilarda yaqqol namoyon bo'ladi. Bular qatorida xalq maqollari o'ziga xosligi bilan alohida ajralib turadi.

Badiiy adabiyot, xalq og'zaki ijodi milliy ma'naviy dunyoqarashning shakllanishida va yuksalishida katta ahamiyat kasb etib kelmoqda. Shu bois badiiy asar tilini o'rganish milliy ma'naviyatimiz mexanizmlarini ochish, uni rivojlantirish va yuksaltirishda alohida ahamiyatga ega.

Tilshunoslik taraqqiyotida o'zbek badiiy asarlari va uning til xususiyatlari masalalari lingvistik jihatdan keng o'rganildi va o'rganilmoqda[1]. Til va uslub masalalari tadqiqidan boshlangan badiiy nutqni lingvistik tahlil qilish, ilmiy tekshirish bugungi kunda lingvopoetik tadqiq darajasiga olib chiqilib keng tadqiq etilmoqda[2]. Umuman olganda, til va madaniyat, til va ma'naviyat, til va muloqot munosabati tadqiqiga doir izlanishlarning ortishi ularni o'zida aks ettiruvchi o'zbek xalq maqollarining evfemik xarakter kasb etishi masalasi tadqiqining ham muhim ekanligini ko'rsatmoqda.

O'zbek tilshuniosligida til birliklarining evfemik qo'llanilishi yuzasidan bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lib, bu borada N.Ismatullayev, A.Omonturdiyev, X.Qodirova, N.G'aybullayeva, D.Rustamova, S.Turdimurodov va boshqa bir qancha tadqiqotchilarlarning tadqiqotlari, lug'at va monografiyalarini aytib o'tish mumkin.

Xalq og'zaki ijodida xalq maqollari turli tomonlama keng o'rganilgan. Tilshunoslik aspekti sifatida R.Rasulov, P.Bakirovlar tomonidan tipologik tarzda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlarni bu borada alohida ta'kidlash mumkin. O'zbek xalq maqollarining muloqot muhitidagi xususiyatlari ularning evfemik mazmun ifodalash imkoniyatlariga doir fanimiz taraqqiyotida bu masalaga ham jiddiy e'tibor bilan qaralmoqda.

Maqol ba'zan butun bir badiiy matnda voqelangan fikrni ifodalashni o'z zimmasiga olishi mumkin. Bunda u matnning "qaymog'i" vazifasini bajaradi. Ayniqsa, maqolning epigraf sifatida qo'llanilishida bu yaqqol ko'rinadi. Misol sifatida A.Qahhorning "Bemor" hikoyasi uchun epigraf qilib olingan *"Osmon yiroq, yer qattiq"* maqolini olishimiz mumkin. Bu maqol evfemikasi "Kambag'al inson – chorasizdir"

[1] Қўнғуров Р. Ўзбек тили стилистикасидан очерклар. – Самарқанд, 1975. – Б. 240; Қўчқортоев И. Бадиий нутқ стилистикаси. –Тошкент, 1975. – Б. 96. Қиличев Э. Бадиий тасвирнинг лексик воситалари. – Тошкент: Фан, 1982. – Б. 114; Умурқулов Б. Поэтик нутқ лексикаси. – Тошкент: Фан, 1990. . – Б. 109.

[2] Нормуродов Р.У. Шукур Холмирзаев асарларининг тил хусусиятлари: Филол. фанлари номзоди...дисс. автореф. – Тошкент, 2000. – Б. 25; Йўлдошев М. Чўлпон сўзининг сирлари. – Тошкент, 2002. – Б. 80; Муҳаммаджонова Г. 80-йиллар охири 90–йиллар бошлари ўзбек шеъриятининг лингвопоэтик тадқиқи: Филол. фанлари номзоди...дисс. автореф. – Тошкент, 2003. – Б. 23; Муҳиддинов М., Каримов С. Ғафур Ғуломнинг поэтик маҳорати. – Самрақанд, 2003. – Б. 126; Қосимова М.Б. Бадиий нутқ индивидуаллигининг лингвистик хусусиятлари (Тоғай Мурод асарлари асосида): Филол. фанлари номзоди... дисс....автореф. – Тошкент, 2007. – Б. 20; Юлдашев М.М. Бадиий матннинг лингвопоэтик тадқиқи: Филол.фанлари д–ри... дисс. автореф. – Тошкент, 2009. – Б. 48.

degan fikrni badiiy bo‘yoqlarda ifodalash uchun qo‘llangan. Osmon – Ollohning evfemik ifodasidir. U chorasiz kambag‘aldan juda ham uzoq. Kambag‘al uchun Xudodan ham, ona zamindan ham madad yo‘q. Yozuvchi o‘z badiiy niyatiga mos ravishdagi maqolni tanlab, unga matndagi fikrlarning qaymog‘i darajasini bergan. Matn tarkibida qo‘llangan “*Yo‘g‘on cho‘ziladi, ingichka uziladi”* matali esa bu maqolning mustahkamlovchisi sifatida namoyon bo‘lgan. Hikoyada qator evfemistik vositalar qo‘llangan. Mana ulardan ayrimlari: 1) *Bemor og‘irlashdi* (“kasallik, dard kuchaydi”) kabi. Maqol matnning *“qaymog‘i”* bo‘lganligidan evfemizm sifatida matnda qo‘llangan barcha evfemik vositalarning ma’nolarini uyushtiradi, asosiy badiiy o‘zak sifatida ularni bitta nuqtada jamlaydi[1].

Evfemik maqol va birliklar tilning madaniy belgisi, ifodalovchisi sifatida quyidagi xususiyatlarga ega:

Birinchidan, til evfemik madaniyat bilan birgalikda taraqqiy etadi. Evfemik madaniyat ma’lum darajada tilning o‘tmishi, bugungi taraqqiyoti bilan mos holda shakllanadi. Ular o‘rtasida hech qachon uzilish bo‘lmaydi.

Ikkinchidan, evfemik maqollarda millatning ma’naviy dunyoqarashi, odob-axloqi, nutqida esa ma’naviy qiyofasini aks ettirishi o‘zaro uzviy bog’liq.

Uchinchidan, evfemik maqol va birliklar madaniyat va ma’naviyatni o‘zida saqlagan holda umumxalq tilining keng imkoniyatlarini doimo aks ettiradi.

Demak, evfemik birliklarni madaniyatning tarkibiy qismi, ma’naviy qiyofaning aksi, til sohiblarining tarixi va bugunini ma’naviy boyliklarini aks ettirishda muhim vosita deb aytish mumkin. Tilshunos, sotsiolingvist mutaxasislarning e’tirof etishicha, til uzoq yillar mobaynida muntazam rivojlanib, taraqqiy etib boradi. Bugungi kunda til va madaniyatning uyg’unligi haqidagi qarashlar bir-birini taqozo etuvchi yaxslitlik kasb etayotganligi ommalashib bormoqda. Shu o‘rinda evfemik maqolar ana shunday lingvomadaniy birlik sifatida yuqoridagi fikrlarimizni lingvistik nuqtayi nazardan tasdiqlaydi.

Har bir xalqning madaniyati til bilan bir makon va zamonda bog’lanadi. Har bir ijtimoiy muhitda ma’lum bir davrni aks ettiradigan o‘ziga xos tayanch so‘z va tushunchalar bo‘ladi. So‘zlovchi o‘z nutqida ana shundayu xarakterdagi so‘z va birliklardan, shuningdek, maqollardan turli maqsadlarda foydalanadi, bu esa o‘z navbatida nutqning ifodaliligini, ta’sirchanligini va stilistik jihatdan rang-barangligini namoyon etadi. Bilamizki, maqollarda xalqning urf-odatlari-yu milliy tushunchalaridan tortib, uning tarixiy shaxslari hamda mashhur obrazlarigacha ifoda etiladi. Ba’zan maqollarga ko‘chma ma’noga ega turg‘un birlik, fraza, frazeologik birlik sifatida qaralgani uchun ham ular turli kontekstda har xil mazmunga ega ekanligini ko‘rish mumkin. Kontekstdagi maqol mazmuni kommunikantning intensiyasiga bog‘liq bo‘lib, u nutqiy jarayonni boyitishga va fikrni bevosita emas, balki bilvosita ifodalashga yordam beradi.

Bunday evfemik maqollar ma’lum bir millatga xos bo‘lishidan tashqari vaqt o‘tishi bilan o‘z mohiyatini ma’lum darajada o‘zgartirib boradi. Tilda yangi evfemik maqollarning paydo bo‘lishi yoki mavjudlarining yangi mohiyat kasb etishini bunga dalil qilish mumkin.

Evfemik maqollarning ma’nolari madaniy xoslangan miliy ma’nolar hisoblanadi. Quyidagi maqollarning barchasida mazkur ma’nolar madaniy xoslangan milliy ma’nolardir. Ularga misol keltiramiz.

Evfemik maqollar	Ochiq aytish no’orin, noqulay, qo’pol, dag’al bo’lgan ma’nolari
Otdan tushsa ham, egardan tushmaydi.	– mansabparast, shuhratparast, takabbur, nodon, fahmsiz kishi.
Oralaridan ola mushuk o‘tgan.	– munosabatning buzilishi, araz, dushmanlik.
Og’zidan oq it kirib, qora it chiqdi.	– o‘ta behayo, madaniyatsiz, shallaqi, og’zi beposhna odam.
Kambag’alni tuyaning ustida it qopibdi.	– omadsizlik, kutilmagan baxtsizlik
Tuya sog’dim iymadi, peshonamga sig’madi.	– omadsizlik, yo‘qotish – o‘lim.
Bozor ko‘rgan echkidan qo‘rq.	– ayyor, tullak, behayo, imonsiz odam hamisha xavflidir.
Eshagi loy (suv)dan o‘tgan.	– ishi bitib, yaxshilikni unutgan nokas shaxs.
Eshak to‘ysa (semirsa), egasini tepadi.	– nomard mard bo‘la olmaydi, nokasu nojinsdan odam chiqmaydi: Asli qora oqarmas, tubi qing’ir tuzalmas (maqol) ytushunchalari mavjud.

[1] Қаландаров Ш. Ўзбек лингвомаданий муҳитида халқ мақоллари эвфемизацияси. Филол. фан. фал.док. (PhD) дисс... – Қўқон. 2019. – Б. 102.

Anglashiladiki, yuqoridagi maqollarning shakllanishi va ularning xususiyatlari orqali nomardlik, pastkashlik, noshudlik, aql-farosatsizlik, noodamiylik kabi fazilatlar ramziy evfemik tarzda o‘z aksini topganligini anglash mumkin. Ta’kidlash kerakki, tildagi maqol, ibora va matallarni ham boshqa tillarga aynan tarjima qilishning imkoniyati yo‘q. Chunki ular ma’lum bir millatning uzoq o‘tmishi davomida shakllangan ma’naviy boyligi bo‘lib, aynan ularda milliy mentallik, borliqqa munosabat ayon bo‘lib turadi.

O‘zbelk badiiy matnlarda ijodkorlar o‘z asarlarida evfemik vositalarni unumli qo‘llash orqali o‘z obrazlari nutqini xalqqa yaqinligini ko‘rsatishga va asar qahramonining odob-axloq malakalari mavjudligini e’tirof etish bilan ta’sir doirasi yuqori bo‘lishini ta’minlashga harakat qiladi.

Shuni ta’kidlash kerakki, badiiy asarning ta’sir kuchi, effektivligi undagi tasvirning hayotiyligi, yangiligi ifodalarning tiniqligi hamda badiiy- tasvir vositalarining xilma-xilligi bilan belgilanadi. Albatta badiiy asar ijodkorlari ulardan o‘zlarining individual uslubiga, badiiy-estetik niyatiga ko‘ra maqsadli foydalangandagina ular o‘zlarining haqiqiy ta’sirchan kuchiga, badiiy-estetik qimmatiga ega bo‘ladi.

Rezyume. Xalq jonli nutqida uchraydigan evfemik maqol va birliklar badiiy matnlarda asarning emotsional-ekspressivligi oshirishda, shuningdek, har bir millatning nutqiy madaniyatini shakllantiruvchi birlik sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Resume. Euphemistic proverbs and idioms found in popular speech play an important role in increasing the emotional expressiveness of the work in artistic texts, as well as forming the speech culture of each nation.

Резюме. Эвфемистические пословицы и идиомы, встречающиеся в народной речи, играют важную ролъ в повышении эмотционалъной выразителъности произведений искусстваб а также в формировании речевой культуры каждой нации.